

s. k. etogram, dvs deras normala beteendepertoar, skildrar genomsnittliga individers faktiska förehavanden. När människan skall beskrivas genom sina specifikt mänskliga attribut används en helt annan urvalsprincip. Då binds en bukett av ideal, extrema och unika prestationer, kärleksfullt hopsamlade ur det historiska herbariet. Man får intrycket att det är artkaraktéristiskt för MÄNNISKAN att skriva *Odyssén* vid frukosten, dekorera Sixtinska kapellets tak vid lunchtid, utfundera infinitesimalkalkylen under siestan och komponera H-mollmässan före sänggåendet.

Lägligt nog existerar nästan inga etologiska fältstudier av den vuxna *Homo sapiens*, men troligen skulle sådana utvisa att majoriteten av mänskligheten ägnar större delen av sin tid åt aktiviteter som att sova, anskaffa och tillreda mat, äta, peta i jorden, vårda ungar, kopulera, dagdrömma, defekera, tvätta sig, klia sig, göra ingenring etc., eller med poetens ord: "What trifling coil do we poor mortals keep/ Wake, eat and drink, evacuate and sleep." (Matthew Prior.) "Birth, copulation and death/ That's all the facts when you come to brass tacks." (T. S. Eliot.) "När man prisar 'tanken', prisar man ett mycket litet antal alster av ett mycket litet antal varelser." (Paul Valéry.)

Sammanfattning: 1) Människans grundläggande beteende skiljer sig inte kategoriskt från jämförbart beteende hos andra djur. 2) Det existerar inte därför att vi anser det vara önskvärt, rationellt försvärbart eller etiskt bjudande, utan därför att vi är så biologiskt programmerade. 3) Rimliga sociala, etiska, ideologiska och filosofiska teorier om människan bör baseras på förutsättningen att dessa biologiska dispositioner existerar.

Sanningen är att vi alla är banala och förutsägbara större delen av tiden — vissa hela tiden. Salvador Dalí, som vigt hela sitt liv åt att professionellt försöka göra det oväntade och bisarra, har fått ligga i som ett litet bi för att kunna "epatera" sina blaserade kunder, vilket framgår med patetisk tydlighet av följande stycke ur hans självbiografi: "En dag urholkade jag ett franskbröd och placerade inuti det en buddhabild av brons, som jag hade täckt över helt och hållet med ett lager av loppor. Vad skulle det betyda tror ni? Sedan stoppade jag till öppningen med ett trästycke och smetade över alltsammans, dvs hela brödet, med lera, som i sin tur formades så att resultatet blev en liten urna, vilken jag sedan prydde med ordet: 'HÄSTYLT' (en klyscha som dessutom stu-

lits från Magritte). Ja, vad skulle det betyda tror ni?" osv osv. (Salvador Dalí's *hemliga liv*, del 2, s. 71—72, övers. A. Håggqvist 1962.) Ett mysterium i kulturantropologisk anda.

SOCIOBIOLOGIN — EN KULTURFARA?

Kultur en evolutionär adaptation

Övertygelsen att samhället är människans prerogativ och att det är ett onaturligt fenomen dominerade... Men det är ett obestriddigt faktum, att den evolutionära sekvensen från primaternas sociala strukturer till människans utvecklares 'kemiskt' inte 'alkemiskt'. (Serge Moscovici, *La Société contre nature*, 1972.)

To come to our notice, cultures too have to survive and will hardly do so when by their nature, they undermine the viability of their bearers. Thus we would expect the genetic system to have various inbuilt safeguards and to provide not a blank sheet for individual cultural development, but a sheet at least lightly scrawled with certain tentative outlines. (W. D. Hamilton, *Innate Social Aptitudes of Man*, 1975.)

Det naturliga urvalet är en allestädes närvarande process och innefattar alla organismer. Ingen teori om mänskligt beteende kan vara oförenlig med urvalets implikationer. Det naturliga urvalet resulterar i en kompromiss mellan en mångfald ekologiska faktorer. Det sätt på vilket dessa faktorer är inbördes relaterade och avvägda mot varandra bildar den viktigaste konstellationen av fakta rörande varje art — människan inkluderad.

Nästan alla samhällsteorier utgår från att samhället är något mer och annorlunda än resultatet av individers handlingar och interaktioner. (Ett fåtal metodologiska individualister ropar i öknen, t. ex. M. Ghiselin, *The Economy of Nature and the Evolution of Sex*, 1974; Randall Collins, *Conflict Sociology*, 1975, och G. och J. Lenski, *Human Societies*, 1978). G. P. Murdoch, som själv verksamt bidragit till den superorganiska mystifikationen med bl. a. standardverket *Social Structure*, 1949, skrev mot slutet av sin levnad: "It now seems too distressingly obvious that culture, social systems, and all comparable supraindividual concepts... are illusory

conceptual abstractions inferred from observations of the very real phenomena of individuals interacting with one another and with their natural environments... Culture and social structure are actually mere epiphenomena — derivative products of the social interactions of pluralities of individuals.” (*Anthropology's Mythology*, 1972.) Kolleger hälsade uttalandet med generad och kompakt tystnad.

Om man accepterar den subversiva premissen att samhällen existerar därför att de genomsnittligen gagnar de ingående individerna och inte tvärtom, blir de mystiska, supraorganiska hypostaserna ”samhälle” och ”kultur” inget mer uppseendeväckande än den statistiska konsekvensen av individuella kompromisser i kampen om begränsade resurser. Varje individuell kompromiss kan vara adaptiv, men summan av samtliga kompromisser behöver ingalunda vara det. Det finns därför inget skäl, a priori, för att samhällen eller kulturer skall vara stabila och oföränderliga.

Kulturellt betingat beteende är, i likhet med alla andra fenotypiska uttryck, ett resultat av varierande utvecklingsmiljöers växelverkan med diverse gennupsättningar, som ackumulerats och bevarats av det naturliga urvalet. Kulturella bruk kan förändras utan föregående genetiska förändringar, men denna relativa labilitet utmärker beteende i allmänhet, till skillnad från morfologi och fysiologi.

Organismerna har utvecklat beteenden för att snabbt kunna reagera på basis av en större informationsmängd från den ständigt skiftande omvärlden. Kultur är en speciell och utbroderad form av beteendemönster. Kulturtraditioner är inte ett mystiskt substitut för naturligt urval, de är en avancerad metod att överföra beteendeförändringar, med R. Caneiros ord: ”Culture is something which man interposes between himself and his environment, in order to ensure his security and survival.”

Orsakerna till den kulturella evolutionens mutationer och urval är inte beroende av varandra, tvärtom föreligger feedback mellan behov och innovation. Kulturella mutationer har, i varje fall potentiellt, en överlevnadsbefrämjande funktion. Kulturellements heritabilitet kan teoretiskt variera mellan 0 och 100 % från en generation till nästa och t. o. m. inom samma generation. Ett kulturelement kan alltså, till skillnad från en gen, plötsligt elimineras, respektive återinföras i en hel population. Detta välkända

förhållande har helt omotiverat tagits till intäkt för att gener och kultur har frikopplats från varandra helt och hållet, att denna frikoppling är kulturens kvintessens och att kultur definitionsmässigt innebär betendets emancipation från genetiskt inflyande. Ett av E. O. Wilsons mest förgripiga uttalanden anses vara att ”generna håller kulturen i koppel”.

Förstå att tillgodogöra sig kultur *illit* förmodligen en viss frikoppling av mänskligt beteende i förhållande till fortplantningsimperativet. Det moderna industrisamhället, som tidsmässigt omfattar mindre än en promille av människans historia, överflödar av beteenden som är biologiskt ofunktionella. Men det är inte rimligt att denna relativa frikoppling under sen tid skulle vara kulturens historiska och evolutionsbiologiska orsak och funktion. Med samma logik kan man hävda att törstens funktion är alkoholism, hungrens fettstöt och sexualdriftens AIDS.

Empiriska observationer visar också att normalt socialt beteende är väl förenligt med överlevnad, välfärd och framgångsrik fortplantning. Kulturella bruk är inte godtyckliga, utan visar ett selektivt urval, grundat på biologiska dispositioner. ”Fyrkantiga hjul, krokiga spjut och sjukliga barn kommer sannolikt inte att bli föremål för någon större tillfredsställelse.” (Ruyte, *The Adaptive Significance of Cultural Behavior*, 1977.)

Antropologerna har varit besatta av kulturella differenser. De har inte intresserat sig för vad som gör människan till människa, utan koncentrerat sin uppmärksamhet på varför en grupp människor skiljer sig från en annan. Deras credo är att biologiska universalia aldrig kan förklara kulturella olikheter. Logiskt är det svårt att förstå hur det är möjligt att studera variationer i beteendet om inga biologiska universalia existerar. Hur studerar man variablerna i ett system utan konstanter?

I praktiken har antropologerna heller aldrig lyckats förklara sina älskade olikheter, utan nöjt sig med att ta dem för givna och sedan begagnat dem för att i sin tur förklara ytterligare andra kulturella differenser. Sett ur ett visst perspektiv och på tillräckligt yttlig nivå uppvisar kulturparanoram (bestående av ca 3 000 beskrivna kulturer) en bländande variationsrikedom.

På en mer fundamental nivå är kulturerna enahanda, när den första provinsiella bestörtningen har lagt sig. I samhälle efter samhälle äger samma grundläggande processer rum, iförda olika

symboliska kostymeringar. För den som tränger igenom kulturantropologernas version av Mayas slöja galler i hög grad den egalitära hinduska maximen *tat tvam asi*, detta är du! Sociobiologin inordnar utan vända högkyrkliga biskopar, begagnade bilhandlare, hermeneutiska litteraturteoretiker och bushmän i samma förklaringssschema — en utpräglad jämfällhetsaspekt som inte blivit tillbörligt uppskattad.

Biologiskt excentriska kulturer går under. I Katarina den Storas Ryssland florerade en sekt som kallade sig skoptser. Deras ledare Selvanov (död 1832) hade i ett tillstånd av andlig upprymdhet råkat snöpa sig själv. Han uppmanade därefter sina anhängare att göra sammalunda för att befriade från könsorganen återuppriätta det kön- och syndfria tillstånd som rätt före syndafallet. Initiativen till denna andliga elit, som även hade vidlyftiga politiska aspirationer, försiggick i två stadier. "Lilla sigillet" uppnåddes i och med kastration, upphöjelse till det "Kejsertliga sigillet" krävde även avlägsnandet av penis — kvinnorna fick skära bort bröstet. Skoptiserna hade, trots förföljelse från myndigheterna, stora framgångar i den spleentyllda Moskvasocieteten och vann en beaktansvärd utbredning från Sydryssland till Rumänien och Turkiet. Eftersom den var oförmögen att reproducera sina troende, var sekten helt beroende av en jämn tillströmning kastrationslystna proselyter. Dessa uteblev med tiden, och skoptisernas saga var all. (J. H. Billington, *The Icon and the Axe*, 1966.)

Det finns alltså klara biologiska gränser för hur ofunktionell en kultur eller ideologi kan kosta på sig att vara. Den variationsförstärkande söker alltså föggävas efter intressanta stammar där båda testiklarna avlägsnas vid manbarhetsriterna, där alla flicke- eller gossebarn dödas vid födelsen, där männen utkämpar vilda strider om de postmenopausala kvinnornas gunst, där individer urskillningsöst och utan vederlag hjälper främlingar, där de fattigaste och oskickligaste medlemmarna bildar stammens elit etc. Över huvud taget är den variation av socialt beteende som kulturantropologerna kan uppvisa mycket obetydlig i jämförelse med vad den komparativa zoologen kan duka upp.

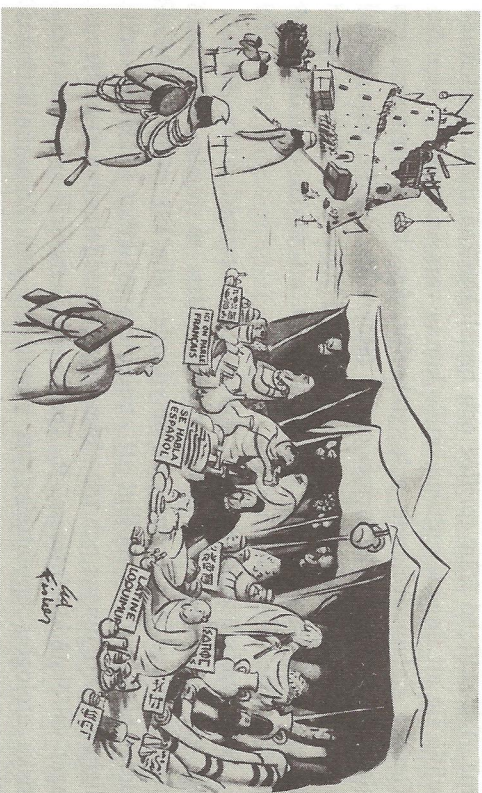
Människan är mer flexibel i sitt beteende än andra djurarter, men den flexibiliteten utspelas huvudsakligen på det symboliska planet snarare än i realiserat beteende. Samma historia kan berättas i otaliga varianter, men intrigen och poängen är desam-

ma. Till skillnad från gorillor och myrslokar kan människan föreställa sig att tingens ordning skulle kunna vara en annan än den är. Genom självmedvetande och symbolförmåga kan vi generera ett slags "funktionella hallucinationer" (Reynolds, 1981), som sedan i viss mån kan omsättas i praktiken. Vad som är möjligt att göra är strikt begränsat, vad som är möjligt att tänka och drömma är förhållandevis obegränsat.

Hur symbolförmågan och kulturen än uppstod, t. ex. för att de var överlägsna kommunikationsmetoder, så utgör deras existens obestriddig en ny och betydande källa till godtycke. Med deras hjälp blir det möjligt att utminutera avsiktligt felaktiga verksamhetsbeskrivningar och att sända falska meddelanden i sändarens eget välförstådda intresse. R. Dawkins polemiserar mot den klassiska etologins uppfattning att signalering och kommunikation i djurvärlden är en kooperativ verksamhet som uppstått därför att den gagnat både sändare och mottagare genom att tillhandahålla för båda relevant information. Dawkins menar att själva informationsbegreppet är malplacerat i sammanhanget. Det naturliga urvalet gynnar inte individer som ger omgivningen korrekta upplysningar om sina intentioner, utan individer som framgångsrikt manipulerar andras beteende.

Den s. k. djurkommunikationens främsta kännetecken är enligt E. O. Wilson "extrem uppreping". Enligt Dawkins baserar sig den skenbara redundansen på missuppfattningen att djur försöker förmedla information. "Ersätt begreppet med termer som manipulation, propageranda, övertalning eller reklam, och 'redundansen' börjar bli begriplig." (Dawkins & Krebs, *Animal Signals: Information or Manipulation*, i Krebs & Davies (eds.), 1978.) Samma uppfattning om människospråkets grundfunktion framför P. C. Reynolds: "In behavioral analyses, language is not related to the *transmission of truth* at all, but it is related to the *induction of belief*."

Vår läroaktighet är stor, men som tidigare påpekats inte obegränsad. Vi lär oss vissa saker lätt, andra med svårighet, ytterligare andra inte alls. Vi liknar en dator som är programmerad för att ta in och behandla olika typer av information på skilda stadier i livscykeln — språk, dominansbeteende, sex etc. Enligt den humanistiskt-liberala ideologin kan programmeringen ändras eller bytas ut helt och hållet, allt efter behag. Biologer misstänker att detta är möjligt i betydligt mindre omfattning och bara i den mån man väl

EFTER DEN BABYLONISKA FÖRBISTRINGEN

talat människor visserligen olika språk, men sysstlar i stort sett med samma saker. Kulturell variation är ylitligt kulturbeingad, medan människornas behov, känslor och drivkrafter är gemensamma för alla kulturer. Kulturell evolution och biologisk evolution är inte kontradiktoriska processer, utan växelverkande och kompletterande. — Teckning av Ed Fisher.

känner till det ursprungliga programmet. Människans programmering har tillkommit på samma sätt som alla andra djurs, dvs genom naturligt urval. Vårt enorma beroende av inläring och kultur som dominerande adaptionsmetod förutsätter ett komplext biologiskt substrat som i sin tur bara kan förklaras av vår arts evolutionära historia. Vår relativt öppna programmering har hittills resulterat i exempelvis biologisk framgång (4,4 miljarder individer), men det är mycket möjligt att mer hårdprogrammerade och mindre versatila varelser kommer att skratta sist. (Om nu t. ex. kackerlackor kan skratta?)

Kulturell evolution och biologisk evolution är alltså inte kontradiktoriska processer, utan växelverkande och kompletterande. Kulturellement adopteras i den omfattning de underlättar, eller i varje fall inte försämrar, individernas möjligheter att överleva och fortplanta sig i sin naturliga och kulturella miljö. Kort sagt: biolo-

giska och kulturella adaptationer är ofta adaptiva på samma sätt. Detta gäller i synnerhet *kostsamma* kulturbeingade beteenden, som på ett avgörande sätt inverkar på den biologiska funktionsförmågan.

Evolutionär analys kommer främst att sprida ljus över fenomen som ekonomi, kostvanor och födotabun, fortplantningssystem, krig, befolkningsreglering, folkförlyftningar och andra energikrävande aktiviteter. Vid sidan av dessa tunga kulturellement existerar ett otal andra som är triviala, energimässigt billiga och involverar ytterst obetydliga vinster eller kostnader i fitness. Många saknar sannolikt helt relevans för "fitnessproblematiken" och är i motsvarande utsträckning otillgängliga för sociobiologisk analys.

Vad gäller biologiskt ointressanta beteenden, så finns utrymme för relativ godtycklighet och därmed för den fantasmagoriska variationsrikedom som är kulturantropologens fröjd och levebröd. (Vissa samhällsvetarens förmåga att förstå inte bara vetenskapliga rön, utan vad vetenskapen över huvud taget sysslar med, exemplifieras av sociologiprofessorn K. Bock, som skrivit en loyprisad antisociobiologisk bok, *Human Nature and History*, 1980. Han frågar bland mycket annat, med satirisk emfas, vad den sociobiologiska förklaringen till den elisabethanska litterära renässansen och till reformationen är och hur Napoleon förbättrade sin 'inclusive fitness' genom att sätta i gång slaget vid Marengo den 14 juni 1800, samt hur Michelangelo gjorde det genom att börja måla Sixtinska kapellet 1508. — S. 144.)

Många lättviktiga kulturella ornament har antagligen införts av ren slump. I sin lidelse att se alla kulturellement som integrerade delar av en större organisk och meningfull helhet har kulturantropologerna sportrat varandra till litteraturteoretiska tolknings-excesser. Västerländsk teknik har under sitt segertåg runt världen släpat med sig associerade, men funktionellt helt orelaterade företeelser — importerade ångmaskiner kompletterades ofta med höga hattar, långbyxor och kristendom.

Ett extremt exempel kommer från nordöstra Australien, där en stam talar ett språk som involverar systematisk läspning. Efter-som inga rimliga strukturellt-lingvistiska skäl har kunnat uppfinnas, tvingades antropologen Tindale dra slutsatsen att en läsande man måste ha givit sig ut i ödemarken och där funnit en lokal grupp som han lyckades bli hövding för, varefter undersåtarna

format sitt språkmonster efter den invandrande hövdingens. Kort sagt när kungen läspar, läspar alla. Utgrundliga är kulturens vägar.³⁴

Sociobiologi och samhällsvetenskap

Anthropology is the study of anything that has to do with any primate at any point in time. (Leslie A. White.)

In the natural, small, hunting communities in which we evolved, there were no ethical theorists. If there had been, we would probably not have survived. (R. Fox.)

Samhälls- och beteendevetenskaperna intar en berättigad underordnad position på den akademiska totempålen. Deras predikament liknar den olycksaliga operasångerskans, som förvisso inte stått stilla i sin utveckling, men dock inte gjort några framsteg. Den kanoniska bortförklaringen är förstås att deras forskningsobjekt — mänskligt beteende — är så ohyggligt komplicerat att annat inte är att vänta. Denna bekväma och tankebesparande rationalisering tål inte närmare granskning.

Naturvetenskaperna startade i ett betydligt sämre utgångsläge än humanvetenskaperna, eftersom ingen kunskap fanns om de orsaker som bestämde naturens fenomen. Den långsamma och trevande framväxten av naturvetenskaperna berodde på att de tidiga hypoteserna om orsakssammanhången var felaktiga. En avgörande stötesten var idén om ändamålsorsaker. Den teleologiska doktrinen fick, på grund av Aristoteles' position, en paralyserande inverkan på vetenskapligt tänkande.

Fysiken frigjorde sig först från den teleologiska tvångströjan. När det gällde fenomen som gravitation och gastryk kunde man lättare koncentrera sig på frågor som Vad? och Hur? Fallande kroppar beskrevs i termer av massor, avstånd och gravitationskonstanter — frågor som "Vad är syftet med att falla?" utmönstrades som ovetenskapliga. Biologins sena start berodde bl. a. på de väsentligt större svårigheterna att utmönstra ändamålsorsaker i beskrivningen av levande varelser. (Detta gäller naturligtvis i extrem grad för beteendevetenskaperna.) — Darwins kanske största insats var att göra dem legitima inom ett radikalt förändrat paradigm.

Orsakerna till beteende var däremot väl bekanta. I skrift har de

relevanta variabler som förmodas förorsaka mänskligt beteende — vilja, önskligheter, trosföreställningar etc. — diskuterats åtminstone sedan Platons *Faidon*. Om dessa common-sense-uppfattningar är riktiga, startade beteendevetenskaperna alltså mycket gynnsamt. Den naturvetenskapliga utgångspunkten skulle varit likvärdig, om alla alltid hade känt till de tekniska begreppen i den newtonska mekaniken utan att Newtons tre lagar ännu hade formulerats. Beteendevetenskapernas oförmåga att prestera generaliseringar är alltså inte självklar. Inte heller är deras forskningsobjekt — beteende — svårt att observera i jämförelse med naturvetenskapliga företeelser som t. ex. atomer, molekyler och gener.

Samhällsvetenskapernas efterblivenhet beror antagligen på oviljan att ge upp den intentionalistiska förklaringsmodellen och på kultiverandet av den falska dikotomin mellan *Naturwissenschaft* respektive *Geistes-* eller *Kulturwissenschaften*. Den humanistiska Magnoinlujen mot naturvetenskapen är en försvarslinje upprättad för att undvika kolonisering från de mer framgångsrika naturvetenskaperna.

I praktiken uppstår självständigheten till priset av fötblivande förvetenskaplighet i teoretiskt avseende, kombinerad med praktisk impotens. Reviret hävdas med hjälp av en hel arsenal metodologiska egenheter. De viktigaste kan sammanfattas i sju punkter: 1) Antireduktionism; 2) Reifikation av gruppen; 3) Dualistiskt tänkande; 4) Betoning av medvetna motiv; 5) Betoning av verbalt beteende; 6) Betoning av strukturer i stället för processer; 7) Samspel mellan observatör och observerad. — Resultatet är ofrånkomligen en disciplinär Pyrrhusseger — *si monumentum requiris circumspice*. (Om du söker efter monument, se dig omkring.)

En aldrig ifrågasatt premiss för humanvetenskaperna är att mänskligt beteende är så avvikande och märkligt att det måste utgöra ett eget forskningsområde. En sådan partikularism strider mot det vetenskapliga idealet, som är att förklara så mycket som möjligt med ett minimum av principer och hypoteser. Vetenskap är att finna generella hypoteser som sammanbinder så många speciella fenomen som möjligt. Fysiken gäller all materia och energi — det finns inte en fysik för människor, en för bananflugor och en för giraffer. Begrepp som bananfluga och giraff är inte bara kvalitativa predikat, utan betecknar i tid och rum avgränsade fe-

nomen. Av detta följer att vi inte kan förvänta oss existensen av några speciella lagar för bananflugor- respektive giraffbeteende. Det är orimligt att förutsetta förekomsten av naturliga regelbundenheter som utslutande och likformigt uttrycker sig endast hos alla bananflugor respektive giraffer.

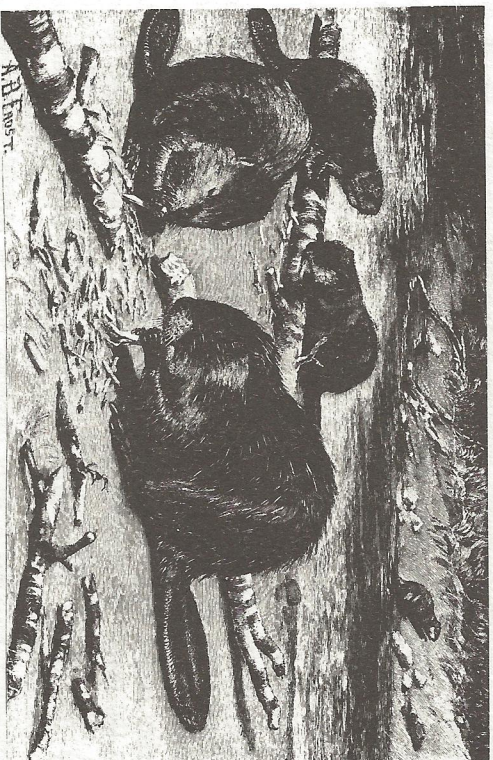
Vetenskapsteoretikern A. Rosenberg anför bl. a. följande i en något snårig, men slående analys av problemet:

Ingen har någonsin väntat sig att upptäcka generaliseringar som gäller alla och endast bävvar eller sol-fiskar, orangutangar eller babianer. Om en sådan förväntan hade funnits, skulle halvautonoma vetenskaper, omfattande — låt oss säga — bävbetende ha uppstått och ynglat av sig egna tidskrifter, framfört argument för sin substantiella och metodologiska autonomi och fullföljt forskningsprogram ägnade åt att etablera en systematisk hypotetico-deduktiv teori om bävbetende...

Själva beskrivningen av en sådan vetenskap är löjleväckande... och likväl är utsiktterna för en vetenskap om mänskligt beteende, för en grupp lagbetonade generaliseringar, som manifesteras utslutande och likformigt hos samtliga medlemmar av arten *Homo sapiens*, inte större än den är för en bävvetenskap. Om mänskligt beteende är samhällsvetenskapernas forskningsobjekt, då är deras anspråk på substantiell och metodologisk autonomi visavi naturvetenskapen och sinsemellan, deras forskningsprogram ägnade åt att formulera lagar för mänskligt beteende, lika fåfängliga som den tänkta bävvetenskapens... (*Sociobiology and the Preemption of Social Science*, 1981.)

Det kanske bör noteras att flera ledande strukturalister är trollebundna av den kognitivt nödvändiga relationen mellan svågrar och bävvar!³⁵

Sociobiologi är ett systematiskt försök att skapa en generell beteendevetenskap som innefattar alla sociala organismer — från slemsvampar till människor. I den vetenskapliga förklaringshierarkin, grovt uttryckt fysik, kemi, biologi, psykologi och sociologi, representerar biologin den högsta abstraktionsnivå som kunnat formulera några "lagar". Dessa biologiska "lagar" är schematiskt eller detaljerat härledda från fysiska och kemiska dito. Varje försök att etablera en specifikt mänsklig beteendevetenskap genom att hoppa över den biologiska nivån är dödsdömt. Människan är i egenskap av levande system ett helt legitimt biologiskt forsknings-

BÄVERN HAR INTE GETT UPPHOV TILL
GENERALISERINGAR

som gäller "alla och endast bävvar". Själva beskrivningen av en sådan vetenskap är löjleväckande, men utsiktterna för en vetenskap om det mänskliga beteendet är inte större än den är för bävvetenskap, säger Alexander Rosenberg i "Sociobiology and the Preemption of Social Science", 1981. — Illustration i Alan C. Jenkins, "The Naturalists: Pioneers of Natural History", 1978.

objekt. Att hävda motsatsen är att hemfalla till någon form av Christian Science.

Etologin och sociobiologin kommer inte att ge sig av och lämna de uppskärade samhällsvetarna i fred. För att citera C. P. Reynolds: "... Etologin... utmanar de grundläggande föreställningar som har utmärkt den västerländska intellektuella traditionen under de senaste två seklerna. Huruvida etologerna själva är medvetna om detta faktum eller inte saknar betydelse vid en uppskattning av etologins implikationer för tänkandets historia. Efter-som ifrågavarande grundföreställning även är den moderna samhällsvetenskapens fundamentala axiom, kan etologin inte ackomoderas genom att släppas innanför portarna. Den är en trojansk häst, och dess verkningar leder med nödvändighet till en radikal omvandling av både teori och praktik inom normal samhällsveten-

skap... Vilka etologins slutliga verkningar än blir, så är en slutstats uppenbar: de inbördes konsekventa referensramar för humanvetenskaperna som konstruerades under 1700-talet är inte längre intellektuellt trovärdiga. I och med att etologin blir myndig, har upplysningen kommit till slutet...

Reynolds avslutar *On the Evolution of Human Behavior*, 1981, med orden:

Contrary to the stratified view of human nature enshrined in anthropological theory, cultural integration requires instinct in order to work. Even worse, the concept of the instrumental modality of action challenges socialization theory on its homogenous ground: on the march of technical progress itself. If the argument set forth in this book is correct, then the human species is characterized by the ability to integrate the socially generated programs of cooperative, instrumental action into affective mechanisms, not substantially different from those of apes. If biological continuity lies in the mechanisms of control and integration of behavior, not in the morphology of behavior itself, then it follows that the most advanced technical programs of the human species — their cultural content notwithstanding — can be *homologous*, in the strict sense of the term, with the simplest instrumental acts of monkeys. Consequently, it is necessary to seriously consider the possibility that all primate social organizations, since they are to some extent created through common mechanisms of affect and instrumentality, are to some extent homologous too. *In the light of these conclusions, the only course open to social theory is to stare biology square in the face and start again from the beginning.* (Kurs. här.)

Reynolds menar att det nu är ett 200-årigt samhällsvetenskapligt paradigmen som hotas av upplösning. I själva verket är det den förhoppningsvis sista ronden i en kamp mellan två tanketraditioner, lika gamla som det västerländska tänkandet. Ytterst gäller det "trons" respektive "egenintresses" roll i beteendet. "Idealister" tror att människans beteende styrs av idéer, värden och normer som de bibringats av kulturen. "Materialister" å andra sidan hävdar att själviska intressen dikterar mänskligt handlande och att normer och värden är konventioner som upprätthålls i allas intresse, alternativt resultat av avancerade bedrägerier, syftande till att främja vissa grupperns särintressen.

Dessa idétraditioner har löpt parallellt i 2 500 år. Pythagoras är fader till den idealistiska, metafysiska och formalistiska tanke-

modellen, Thales till den materialistisk-positivistiska motsatsen. Båda drevs av samma behov att finna enhet bakom fenomenens kaotiska virrvarr, men utgick från motsatta förutsättningar. Den materialistiska falangen fick en flygande start med Thales' efterföljare Anaximander, Anaximenes, Herakleitos, Leukippos, Demokritos, Anaxagoras och Lucretius (se t. ex. E. Hussey, *The Presocratics*, 1972), men var praktiskt taget utrotad vid vår tideräkningens början, då den pythagoreisk-platoniska skolan hade etablerat sig i form av kristendom, dvs platonism för populäsen. Naturvetenskaperna började bryta tillbaka under 1600-talet, men samhällsvetenskaperna föredrar allfjänt att sitta med ryggen mot dagsljuset och fixera det fascinerande skuggspelet på grottväggen. Feuerbach ansåg att den moderna erans största uppgift var att förvandla teologin till antropologi — i dag sker motsatsen.

Ädelhumanisterna är oföränderligt ointresserade av verkligheten (dvs den extralitterära verkligheten); besatta av estetik, formalia och belles-lettres har de alltid föraktat naturvetenskapen som en tarvlig (banausos) sysselsättning för ofria trälrar, hantverkare och allmänt lägsinnade (hoi polloi). Gentlemanen och skönandaren hemfallna åt *vita contemplativa* skulle inte drömma om att frivilligt lämna den intellektuella lekstuga, det elfenbenstorn som de mödosamt byggt upp av heliga texter — verbala strukturer — och inom vars pappersväggar tankens allmakt härskar. De två kulturerna har gått två skilda vägar sedan renessansen.

Det vetenskapliga tänkandet har aldrig haft någon anknytning till humanismen. Den klassiska uppdelningen av historien i tre delar är en upptäckning av de italienska renässanshumanisterna, som från sitt mandarinperspektiv inte kunde tänka sig något mer avgörande kriterium än graden av latinsk litterär elegans — de inaunderade den nya tiden genom att återställa den ciceronianska prosan till formstor nivå, medelviden definierades som det beklagliga mellanskede då konsten att skriva korrekt latin hade förgåtits. Att Cicero enligt Mommsen var "ein Mann ohne Einsicht, Ansicht und Absicht" är kanske signifikativt för hans status som världens retoriska verktyg och skyddshelgon för humanismen.

Samhällsvetenskapernas idealistiska trofasthet är anmärkningsvärd, eftersom praktiskt taget alla tillgängliga rön och data stöder den materialistiska tesen. Det lilla som kan uppvisas av prototeori från deras samlade mödor är samt och symnerligen resultat av forsk-

ning som utgår från egoistisk motivation, t. ex. klassisk ekonomi, marxistisk klasskampsteori och spekteori. Konkurrerande teorier — symbolisk interaktionism, strukturalism, etnometodologism etc. etc. — saknar, i den mån de är begripliga, allt stöd av fakta. De skulle ha likviderats och släpats ut i svansen från den akademiska tjurfäktningssarenan om inte deras förespråkare hade varit tillräckligt verklighetsorienterade i sin egoism för att se till att deras deduktioner var otestbara.

Ekonomin är den enda samhällsvetenskap som oförbehållsamt har accepterat det själviska perspektivet i analysen av mänskligt handlande, dvs systemets komponenter förmodas sträva efter att maximera vinst och minimera förlust. Föga förvånansvärt är nationalekonomin den enda samhällsvetenskapen med ett allmänt accepterat paradigmen som trots teoretisk primitivitet och upprepade praktiska tillkortakommanden i större omfattning har lyckats hyra ut sina tjänster till offentliga och privata beslutsfattare.

Sociobiologi och cynism

... the very possession of a body is a cynical comment on the soul and all its ways. It is a piece of cynicism, however, which the soul must accept, whether it likes it or not. (A. Huxley, *Point Counter Point*.)

CYNIC n. A blackguard whose faulty vision sees things as they are, not as they ought to be. Hence the custom among the Scythians of plucking out a cynic's eyes to improve his vision. (A. Bierce, *The Devil's Dictionary*.)

Kto kogo? (V. I. Lenin)

Vilka är vi? (G. P. Elliott)

Nevertheless, given a set of values, it certainly helps to know what is going on in society. We find it easier to understand both our own motives and those of others, and thereby to take effectual action. Most valuable, perhaps, is our ability to withstand oppressive forces. No weapon is more effectual against hypocrisy than is cynicism. (M. T. Ghiselin, *The Economy of Nature and the Evolution of Sex*.)

Om man försöker finna en minsta gemensam nämnare i det ganska enahanda sortimentet av tillvitelser och invektiv som hopats över

sociobiologin, är cynism en plausibel kandidat. Det vore skenheligt att förneka anklagelsen — det sociobiologiska perspektivet är enligt vedertaget språkbruk cyniskt. Om det skiljer sig radikalt från andra ledande västerländska idétraditioner kan ifrågasättas. Den analys av mänsklig motivation som presenteras av tänkare som Machiavelli, Montaigne, Hobbes, Pascal, Mandeville, La Rochefoucauld, Nietzsche, Mosca, Pareto, Michels, Dostojevskij, Freud, Proust, Conrad, Céline, Goffman m. fl., kan knappast ha tillförts något nedstämmande tillskott i form av sociobiologiska rön.

Realistiska beskrivningar av mänskliga förhåvanden väcker alltid anstöt, den som slumrar sövd av smickrets röst ogillar helt naturligt brutala väckningar. I sin essä *The Originality of Machiavelli* konstaterar I. Berlin att "Machiavellis skrifter, i synnerhet *Furstens*, har skandaliserat mänskligheten djupare och mer oavbrutet än någon annan politisk avhandling". Enligt Berlin beror denna permanenta indignation inte på att Machiavelli skildrar människan som en sniken, feg, lissmande, förrädisk, självisk, förljungen fähund eller att politiken beskrivs som ett brutalt maktspel (helt ortodoxa uppfattningar i kristenheten), utan på att Machiavelli splittrade den grundläggande moraliska enhetlighet som karaktäriserat västerländskt tänkande sedan Platon: "Föreställningen att det existerar sanna, oföränderliga, universella, tidlösa, objektiva värden, giltiga för alla människor överallt, under alla tider."

Machiavelli hävdade kategoriskt att det var omöjligt att samtidigt vara en god kristen och en god italienare. Självt valde han att vara en god italienare, ett självklart val, eftersom han ansåg att den kristna moralen var överdrivet exalterad och orealistisk. "För Machiavelli var den officiella moralens anspråk knappast värda att diskutera: de var inte möjliga att omvandla till social praktik: 'Om alla människor var goda...', men han känner sig säker på att människor aldrig kan förbättras så långt att maktsrelationer blir irrelevanta.

Om moral har någon anknytning till mänskligt handlande och om människor är av naturen sociala, så kan kristen moral inte vara någon vägvisare för normal social samlevnad." Enligt Berlin konstituerar denna insikt ett första klassens ideologiskt trauma. "Om det Machiavelli trodde är sant, underminerar det en av det västerländska tänkandets grundförutsättningar: nämligen att någonsans i det förflyttna eller i framtiden, i denna världen eller i

NICCOLO MACHIAVELLI (1469—1527)
Träsnitt i "Tutte le opere di Nicolo Machiavelli", 1550.

nästa, i kyrkan eller laboratoriet, i metafysikerns spekulationer eller i samhällsvetarens rön eller i den enkla goda människans oförstörda hjärta finns den slutliga lösningen på frågan hur människan bör leva.

Om detta är falskt... faller idén om det enda, sanna, objektiva och universella ideallet samman. Själva sökandet efter det blir inte bara utopiskt i praktiken, utan begreppsmässigt osammanhängande... Detta är den dolk som Meinecke talar om, med vilken Machiavelli utdelade såret som aldrig har läkt. Om denna machiavelliska dolksrotlegend i Berlins version är korrekt och det västerländska tänkandet fortfarande lider av sårfeber efter meddelandet att Gudsstaten inte kommer att kunna upprättas i jämmerdalen med na-

turliga medel, måste man dra slutsatsen att detta tänkande måste vara av en synnerligen hudlös art.

Sannolikt har denna hypokondriska moralschizofreni främst härjat under de senaste två hundra åren, då föreställningar om människans medfödda godsintet varit i svang. Lovejoy visar i *Reflections on Human Nature* (1961) att praktiskt taget alla politiska tänkare under 1600- och 1700-talen utgick från tesen att människor var ena elaka svin och att statskonsten bestod i att balansera och neutralisera denna medfödda lastbarhet till allmän fromma. Vauvenargues uttryckte saken så här (1746): "Om det är sant att man inte kan utrota lasten, då består regeringens konst i att förstå den att bidra till det allmänna goda." Denna orientering är ryggeraden i t. ex. Mandevilles *The Fable of the Bees*, 1714 och A. Smiths *Wealth of Nations*, 1776, liksom i den amerikanska konstitutionen.

För att återgå till sociobiologin, så meddelar den ingenting mer än att människor drivs av egenlytta. Den ger en biologisk förklaring till denna fundamentala egoism och den ofrånkomliga konflikten som föreligger mellan individen och den population (dvs andra individer) som vederbörande tillhör. Evolutionen har frambringt individer som måste göra vad som är förmånligt för dem som individer och även i varierande omfattning vad som är förmånligt för den grupp de tillhör. Denna intressekonflikt är outhärligt inbyggd i oss och en källa till svårhanterliga politiska, sociala och moraliska problem. Ett fungerande socialt system måste kunna kombinera egoism och altruism, måste balansera individens behov mot andra individers behov etc. Att predika den självförgäende altruismens evangelium i förhoppning om kollektiv omvändelse är — som framgått av 2 000 års bemojandanden i genren — meningslöst. Enligt G. Hardin (1977) är politikens kardinalregel "never ask a person to act against his own interest".

Självskiktet är karaktéristisk för gener och individer och har varit det sedan livets uppkomst. Gener och individer som inte i första hand bevakade sina egna intressen eliminerades från den evolutionära sekvensen och överlät evolutionen till mer själviska konkurrenter. Vi är med andra ord själviska därför att 3,5 miljarder års utveckling har gjort oss sådana. ("Vår härstamning är således ursprungligen till våra onda passioner!! — Djävulen i form av

Babian är vår farfar!" Darwin, *Notebook*, 1838).

Osjälvskhet är också inbyggd i gener och individer, åtminstone i förhållande till avkomma och besläktade. För socialt levande individer utökas det altruistiska spelrummet genom reciprok altruism, och i vissa fall kan gruppselektion befördra en mer allmän grad av soldaritet. Sociobiologin påvisar att kin selection och reciprok altruism är dominerande drivkrafter i mänskliga samhällen, liksom i andra djursamhällen. Detta innebär att vi sannolikt kommer att fortsätta att reproducera oss, konsumera resurser och förgöra varandra med kortsynt och osolidarisk frenesi, eftersom vi är programmerade för att primärt bry oss om oss själva och de våra.

En egenhet som skiljer det mänskliga samhället från övriga djurs är den enorma förekomsten av intraspecific parasitism och förtryck. Dessa exploaterativa relationer, där obesläktade artmedlemmar sugt ut genom kollektiv tvång, är en kulturell innovation som utvecklats under de senaste årtusendena. Jordbruksrevolutionen gjorde denna makroparasitism möjlig och attraktiv. Den har sedan tillväxt parallellt med statens utveckling. Existensen av en stat sätter en minoritet i stånd att via våldsmonopol tillvälla sig majoritetens produktionsöverskott.

Våld, tvång och utsugning i den omfattning som har varit karakteristisk för s. k. civiliserade mänskliga samhällen under de senaste 6 000 åren är unikt mänskliga, kulturellt betingade särdrag, utan motsvarighet i den övriga biosfären. Vissa myrsamhäl-len håller sig med slavar, men de förslavar vanligen andra myrarter (se t. ex. V. H. McNeill, 1981, P. Colinvaux, 1980, och E. O. Wilson, 1971).

Politiska tyrannier och exploateringar kamouflerar sig företrädesvis i släktskapsidiomet. Paternalism har varit den vanligaste och mest framgångsrika rationaliseringen — kungen är som en far för sina undersåtar. Genom att bruka släkftermer i exploaterativa relationer mellan obesläktade har de häskande spritt ett legitimistiskt skimmer över sina operationer. Konfucianismen i Kina är det oöverträffade exemplet på en byråkratiserad, rationaliserad paternalism — baserad på en ensidig kin-selection-relation, där sönerna och dottrarna (folket) är evigt förpliktade att tjäna fadern (kejsaren) — som överlevt i mer än 2 000 år.

Den gode fadern, som regerar över sin lyckliga familj, var mönstret i alla stater under historisk tid fram till franska revolu-

tionen, då pappa kungen slaktades av de olydiga och upproriska sönerna, som sedermera legitimerar förtryck och utsugning i termer av *broderskap*. Storebror ställer och styr med småbrödernas frivilliga samtycke enligt denna nya, politiska variant av löjljiga familjen. Alla människor är kanske bröder, respektive sysstrar, men vissa är stora och andra är små.

Andra exempel på sociobiologisk "cynism" som väckt ond blod är påståendet att könen skiljer sig i vissa relevanta avseenden, som bl. a. leder till konflikter på det sexuella planet. Att människor i likhet med andra flocklevande primater har en uppräglad tendens att upprätta hierarkier, att främlingshat har en lång om inte ärotrik evolutionär förhistoria, att aggressivitet och benägenhet för krig är väl förankrade i tidigare adaptiva evolutionära strategier etc.

Mindre än en tiondel av sociobiologisk litteratur har ägnats mänskliga förhållanden, men dessa har dragit till sig hela intresset. Genren är i snabb och dynamisk utveckling. Bland viktigare verk kan nämnas R. Fox, *Biosocial Anthropology*, 1975; P. van den Bergh, *Man in Society*, 1975; G. Hardin, *The Limits of Altruism*, 1977; S. Goldberg, *The Inevitability of Patriarchy*, 1977; M. Daley & M. Wilson, *Sex, Evolution and Behavior*, 1978; E. Sullerot, *Kvinnan*, sv. övers. 1980; R. Alexander, *Darwinism in Human Affairs*, 1979; N. A. Chagnon & W. Irons (eds.), *Evolutionary Biology and Human Social Behavior*, 1979; D. G. Freedman, *Human Sociobiology*, 1979; P. van den Bergh, *Family Systems*, 1979; D. Symons, *The Evolution of Human Sexuality*, 1979; R. Fox, *The Red Lamp of Incest*, 1980; S. L. W. Mellen, *The Evolution of Love*, 1981; J. S. Lockhard (ed.), *The Evolution of Human Social Behavior*, 1980; D. R. Omark m. fl. (eds.), *Dominance Relations*, 1980; T. Malmberg, *Human Territoriality*, 1980; C. J. Lumsden & E. O. Wilson, *Genes, Minds and Culture*, 1981; S. Blaffer-Hardy, *The Woman that Never Evolved*, 1981; P. Singer, *The Expanding Circle*, 1981; Johnstone & Selby (eds.), *Anthropology — the Biosocial View*, 1981.

Den mänskliga sociobiologin har haft ett halvt decennium på sig, och resultatet måste betraktas som lovande. Applåderna har dock varit sparsamma — den i media häskande socialliberala ideologin har tagit mycket illa vid sig. En naturalistisk människoprefattning tycks inte vara förenlig med den moralistiska retorik-

som är ideologins livsluft. De troende, som fortfarande påsträvar med baksmyllan från 1968 års utblivna apokalyps, som förföljts av utopiernas kollaps i den ena exotiska vänorten efter den andra, som sett århundradets revolutionsdröm övergå i de senila militaristernas mardröm, är allt annat än benägna att ta kontakt med den obehagliga verkligheten. De försöker komma över sin besvikelse.

Filosofier anklagar ivrigt vetenskapsmän, som nosar på deras revir, för en benägenhet att begå "det naturalistiska fejslute", dvs att försöka härleda ett "bör" från ett "är", m. a. o. vädden från fakta. Det är inte något vanligt tankfel (om det nu är ett sådant) hos personer med minimala intellektuella pretentioner (har inte varit det sedan Humes *Treatise*, 1739). Betydligt vanligare är "det ideologiska fejslute", dvs att härleda "är" från "bör" — om verkligheten inte når upp till ideal och normer, så mycket värre för verkligheten. (Bör implicerar rimligtvis kan. Det är meningslös moralmasochism att hävda att man bör göra det omöjliga.)

Bertrand Russell skriver i sin summering av den västerländska filosofin:

Hela sin historia igenom har filosofin bestått av två element, som på ett disharmoniskt sätt blandats med varandra: å ena sidan en lära om naturen och världen, å den andra en etisk eller politisk lära om hur den bästa livsföringen skall vara beskaffad. Oförmågan att med tillräcklig klarhet skilja dessa båda element har varit upphov till mycken förvirring. Filosoferna har från Platon till William James låtit sina åsikter om världens beskaffenhet påverkas av sin önskan om att vara uppbyggliga. De har menat sig besitta ett vetande, som skulle göra människorna bättre, och de har uppställt argument — ofta mycket sofistiska sådana — för att visa, att detta vetande är sant. För min del vänder jag mig mot detta slags känslotänkande, och detta både av moraliska och intellektuella skäl. Ur moralisk synpunkt gör sig en filosof, som begagnar sin kompetens som fackman i andra syften än i det objektiva sanningssökandets tjänst, skyldig till ett slags förräderi. Och när han under gången av sin forskning antlar, att vissa åsikter, antingen de är sanna eller falska, är av den art att de befrämjar ett moraliskt liv, begränsar han området för det filosofiska tänkandet på ett sådant sätt, att filosofin blir trivial; den verkliga filosofen är redo att ifrågasätta alla förtuttade meningar. Om man medvetet eller omedvetet uppställer vissa gränser för sanningssökandet, förlamas filosofin av fruktan och jordmånen bereds för en statlig censur,

som straffar den som uttalar "farliga läror" — ja i själva verket har filosofin då redan infört en sådan censur över sina egna forskning. (Övers. Alf Ahlberg.)

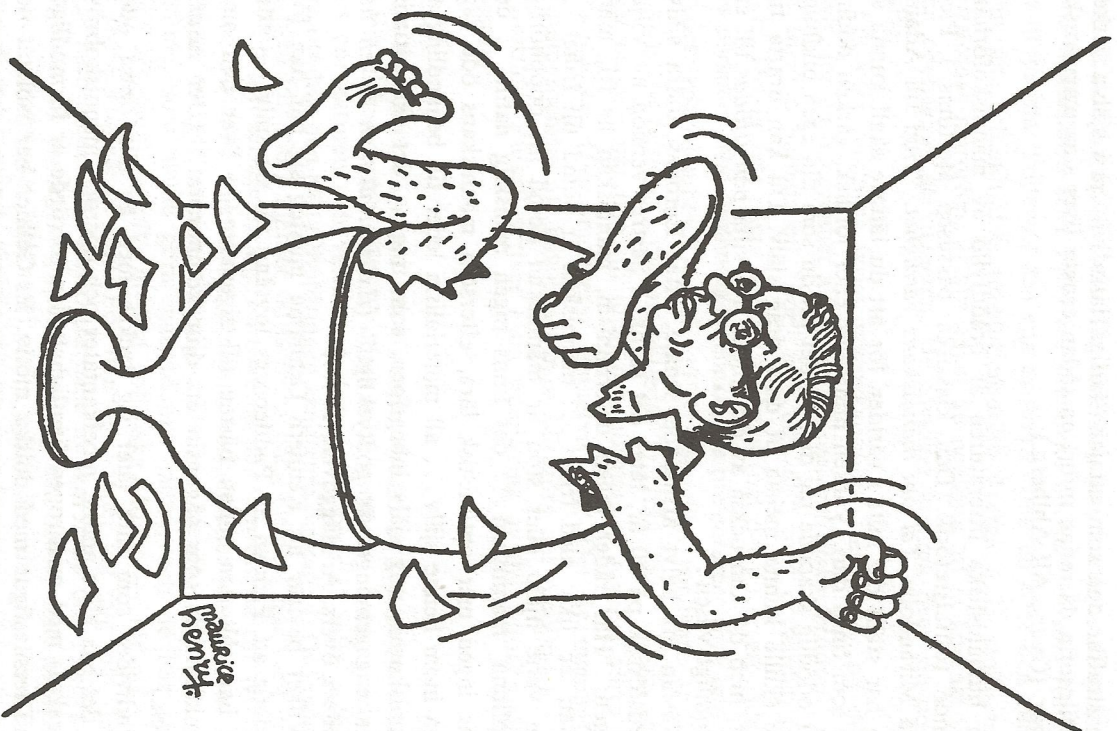
Den humanistiska litteraturen är bräddfylld av människoförhållande feststalsretorik. Den klassiska passusen återfinns i Pico della Mirandolas *Tal om människans värdighet*. "Gud till Adam: 'Jag har ställt dig mitt i världen för att du lättare skall kunna se vad som finns däri. Varken himmelsk eller jordisk, varken dödlig eller odödlig skapade jag dig, på det att du som din egen bildhuggare skulle kunna mejsla ut dina drag själv. Du kan urarta till djur, men du kan också av din andes fria vilja pånyttfödvas till ett gudomligt väsen.'"

Nästans ett halvt årtusende senare, efter Europas andra själv-mordsförsök på 20 år, låter det så här i Sartres version av Villiasången: "Här råder ingen determinism, människan är fri, människan är lika med frihet... människan är dömd till frihet... utan varje hjälp eller stöd är människan dömd att oupphörligt 'uppfinna' människan... det finns ingen mänsklig natur... det finns ingen mer optimistisk lära, eftersom människans öde sägs ligga inom henne själv... all materialism leder till behandling av människorna, mig själv inbegripen, som ting... det existentiellistiska engagemanget är godtyckligt." (*Existentialismen är en humanism*, övers. A. Håggqvist, 1946.)

Vilket bevisar att Kenneth Grahame misstog sig när han förmodade att Paddan av Paddborgs lovsång till sig själv — efter det han sålt den stulna hästen till zigenaren — "var den mest egenkärna visa som någonsin ett djur komponerat". (*Det susar i skåven*.)

Individer som inte låter sig ryckas med av alla dessa oden till det ena eller andra, jubelkantater och operor i människobrott, betraktas med misstrogen fiendlighet, den torrögde är förmodligen en Theristesfigur med doliska motiv. E. Gellner har isolerat och analyserat detta grundargument som uppbar allsköns idealistiska åskådningar, han kallar det argumentet för elementär anständighet:

Anständiga människor lever anständiga, välordnade liv i anständiga hus belägna i goda grannskap. Folk som lever i förfallna hus i ökända områden kan knappast förvänas över att en del av omgivningens dåliga rykte kommer att vidlåda dem själva. Vad som

JEAN-PAUL SARTRE (1905—1980)
försöker spränga sitt eget skal för att nå kontakt med den yttre
verkligheten. — Teckning av Maurice Henry.

gäller för hus och grannskap gäller även universa. Anständiga människor lever i anständiga universa. Ett anständigt universum är ett med ett visst mått av tillständighet och ordning. Vetande och moral är inte främingar för varandra i ett sådant universum. De är sammansvetsade. Även människor som inte är säkra på att universum är så beskaffat känner att det borde vara så, eller att samhället borde vara sådant, eller att om sakernas tillstånd är anmorlunda, borde filosofin verkligen göra något åt detta.

Jag säger inte att detta är ett hållbart argument. Det är särskilt för invändningen att det inte var vi som gjorde universum. Jag t. ex. avsvär mig allt personligt ansvar för universums existens och dess allmänna beskaffenhet. Jag har ingenting alls med detta att göra. Jag blev inte ens tillfrågad. Sakert och ting är som de är. Jag har inte gjort dem. Jag bara talar om hur det är, men det gör mig inte ansvarig. Trots att detta verkar hållbart, är människor märkbart benägna att hysa uppfattningen att man kan veta vad en person är för en fälund genom att veta vilket slags universum han bebod. Uselheten besmittar den som kommer med dåliga ryheter. (*Spectacles and Predicaments*, 1979.)

Determinism, futilitet och andra färor

”Men detta att två gånger två är fyra är likväl en ovanligt odäglig sak. Att två gånger två är lika med fyra, detta är enligt min mening rena rena oförskämtheten.” (Dostojevskij, *Anmärkingar från ett källarhål*.)

We shall see that all the events around and aside us have the same motivation: they are driven by a purposeless collapse into chaos. (P. W. Atkins, *The Creation*.)

Kort sagt, denna leda, som livet självt föder och som inte har några andra bidragande orsaker än den levandes klarsynthet. Denna olust är i och för sig intet annat än det nakna livet när det står öga mot öga med sig självt. (Valéry, *L'âme et la danse*.)

Go, go, go, said the bird: human kind
Cannot bear very much reality.
(T. S. Eliot, *Burnt Norton*.)

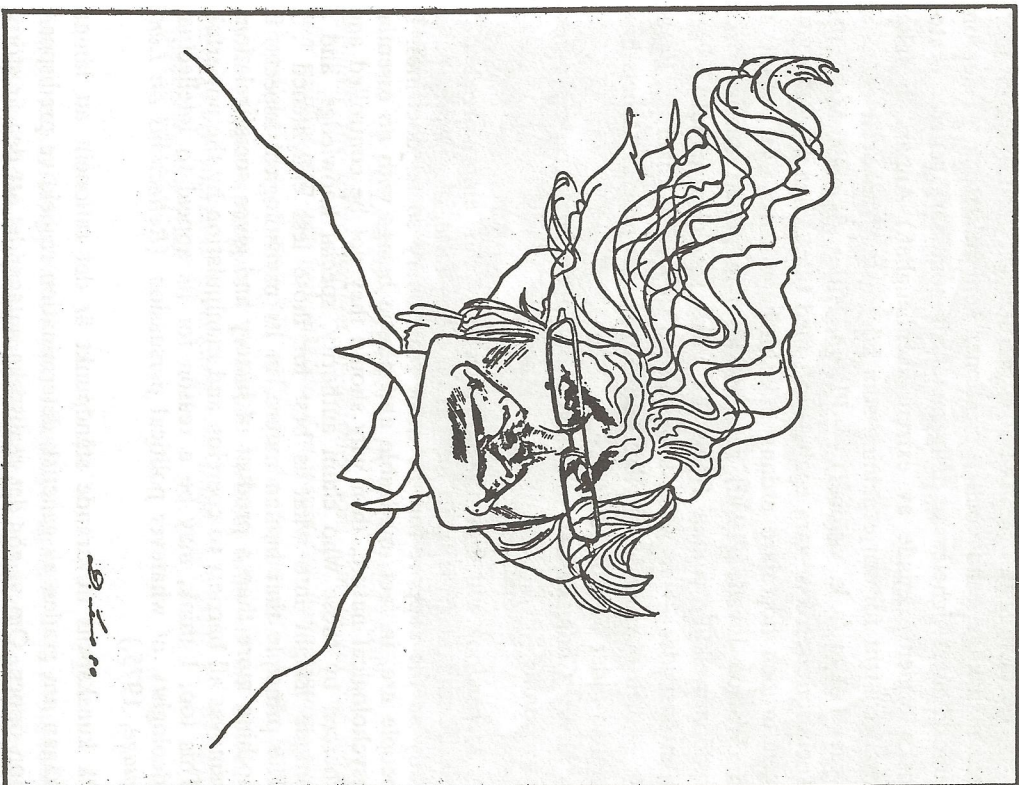
Kritiker som inte vill verka naiva anklagar sociobiologin för ”biologisk” eller ”genetisk determinism” i stället för cynism. Vad som menas är oklart. Uppfattningen att betende till 100 % styrs av gener, eller att alla skillnader mellan individer tillhörande samma art är uteslutande genetiskt betingade, saknar företrädare. Evo-

lutionsbiologer intresserar sig främst för genetiskt betingade egenskaper, eftersom dessa är evolutionens råmaterial. Om två individer skiljer sig på grund av miljöfaktorer kan detta vara av stor betydelse för deras välfärd, men dessa förvärvade egenskaper kan inte överföras till avkomman och saknar därför evolutionärt intresse.

Om determinism råder närmast total begreppsförvirring. Alla som studerar beteende med vetenskapliga pretentioner måste vara determinister. Orsakslöst beteende kan definitionsmässigt inte studeras. Om Sartre har rätt är en mänsklig beteendevetenskap omöjlig. Det antyds numera att den västerländska vetenskapen är en imperialistisk och provinssiell fördom. Bland västerländska fördomar intar den om ett lagbundet, kausalt determinerat universum onekligen hedersplatsen, den är ett grundläggande axiom för varje försök till verklighetsbeskrivning eller rationell uppfattning över huvud taget. Utan denna "fördom" skulle "verkligheten" bli otalt obegriplig — ett kapriciöst kaos, där något ständigt uppstod ur intet och där varje föreställning om sannolikhet, förutsägbarhet, för att inte tala om lagbundenhet, vore omöjlig och otänkbar.

Konsekventa antideterminister bör enrollera sig i det Patatysiska kollegiet i Paris. Patatysiken — de imaginära lösningarnas vetenskap — skapad av den odödliga dr Faustroll och den dödlige A. Jarry, är den djupaste och mest omfattande av alla vetenskaper och innefattar alla andra vetenskaper, *noles volens*. Den är vidare vetenskapen om just undantagen, underförstått att det inte finns något annat än undantag och att regeln är ett undantag från undantagen och universum ett undantag från sig självt.

Få som förfasar sig över "biologisk determinism" är beredda att ta språnget in i patatysiken, de har inget alls emot determinism så länge det bara rör sig om ekonomisk, historisk, kulturell eller någon annan form av miljödeterminism. Det är skenbart bakvänt att progressiva personer har valt att betrakta darwinismen och sociobiologin som varianter av nyfascism. Om det inte finns någon mänsklig natur, följer att varje politiskt och socialt system är lika bra eller dåligt som varje annat existerande eller tänkbart. Om människan är fri från medfödda behov och inklinationer, saknas varje referenspunkt för bedömning av olika samhällssystem. (Kulturrelativister brukar också anse att alla samhällen är lika bra, undantagandes det egna, som utmärks av skriande orättvisor och allmän bristfällighet.)

NOAM CHOMSKY
Teckning av David Levine.

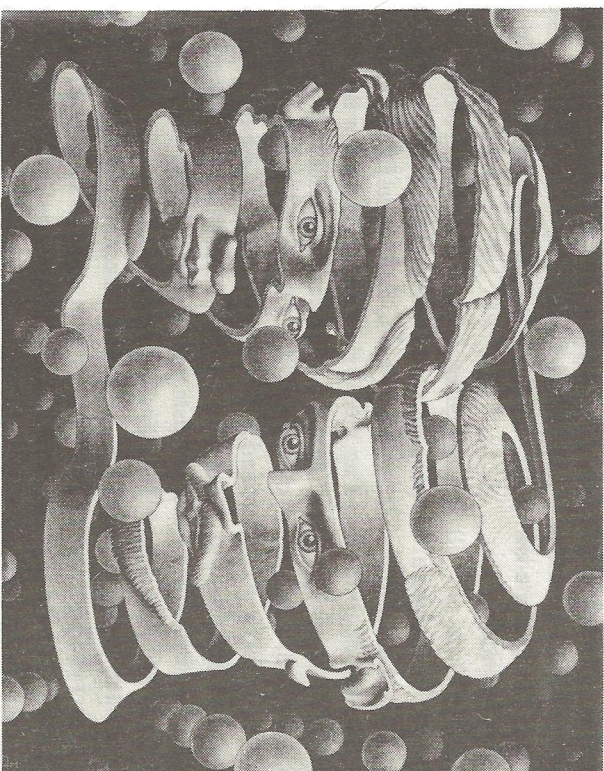
Varje meningsfull jämförelse av värderingar förutsätter en teori om mänskliga behov och aspirationer som måttstock. (Talet om mänskliga rättigheter är dålig metafysik som bara generar oratoriska orgier präglade av extrem skenhelighet.) Annars är fältet rimligen fritt för varje galning som hör röster från ovan eller ser synen i skyn (s. k. visioner) — Platon, Hitler, Skinner, Mao eller Socialstyrelsen kan vara egalt — att med tillräckliga mängder kulsprutor och högtalare utdama mänskligheten efter eget belåje. J. B. Watson lovade (1930) generöst att han av ett dussin friska spädbarn skulle kunna framställa vilka speciella människotyper som önskades — en vetenskapsman, en tjuv, en musiker, en tiggare — helt oberoende av vilka egenskaper som präglat barnets biologiska fäder och förfäder.

Noam Chomsky har satt fingret på denna infekterade progressiva punkt:

A deeper look will show that the concept of the "empty organism", plastic and unstructured, apart from being false, also serves naturally as the support for the most reactionary social doctrines. If people are, in fact, malleable and plastic beings with no essential psychological nature, then why should they not be controlled and coerced by those who claim authority, special knowledge, and a unique insight into what is best for those less enlightened...? The principle that human nature, in its psychological aspects, is nothing more than a product of history and given social relations removes all barriers to coercion and manipulation by the powerful. This too, I think, may be a reason for its appeal to intellectual ideologists, of whatever political persuasion. (*Reflections on Language*, 1975.)

På kunskapens nuvarande ståndpunkt är det rationellt att lämna frågan om graden av genetisk determination respektive predisposition öppen. Om vi gör det realistiska antagandet att den är större än 0 och mindre än 100 % är följande påståenden ostridliga: 1) Att vi är mer påverkade av genetiska faktorer än vi tidigare trott — vi visste inte vad en gen var före 1953; 2) Att den kunskap vi kan få om arten och graden av denna genetiska påverkan av betydendet inte i någon möjlig mening kan minska vår handlingsfrihet — tvärtom; 3) Att de som av olika skäl vill undertrycka sådan kunskap verksamt bidrar till att minska handlingsfriheten.

Evolutionsteorin och genetikens erbjudanden för första gången organismer som kan ta till sig deras rön möjligheten att genomskåda

EVOLUTIONSTEORIN OCH GENETIKEN

erbjuder för första gången organismer som kan ta till sig deras rön möjligheten att genomskåda den genetiska konspiration som i hemlighet har pågått i 3½ miljarder år. Att en sådan insikt blivit möjlig ligger knappast i generernas intresse, utan är en oavsedd bieffekt av hjärnans utveckling. — Band. Litografi av Maurits Cornelis Escher 1956.

den genetiska konspiration som i hemlighet pågått i 3½ miljarder år. Att en sådan insikt blivit möjlig ligger knappast i generernas intresse, utan är en oavsedd bieffekt av hjärnans utveckling. "That the brain is destitute of purpose does not imply that it can not be used." (Ghiselin, 1974.) Generna har ingen anledning att jubla över denna händelseutveckling.

I den mån vi begriper hur de influerar oss, kan vi i viss mån avsiktligt motverka detta inflytande. Den som är helt ovetande om att vara manipulerad kan inte gärna göra uppror. Att segla mot vinden är inte omöjligt, men kräver större kunskaper än att segla i medvind. Att flyga är naturligt för primater; ändå gör

vi det. Inte genom att förneka tyngdlagens existens, utan genom ett intelligent sabotage av den. Med Dawkins slutord i *The Selfish Gene*: "We, alone on earth, can rebel against the tyranny of the selfish replicators."

Under hela sin tillvaro har människan varit saligt omedveten om att hon existerar endast och uteslutande (vadan och varhän?) för att vidarebefordra ett maximalt antal medhavda DNA-segment. Detta faktum förnekas i dag med våldsamt förtrytelse av dem som borde veta bättre. Antagligen är denna intellektuella blockering också ett arv från vårt evolutionära förfärd. När förmänniskor och människor blev beroende av reciprok altruism som komplement till kin-selection, premierades listighet, vilket ofta var liktydigt med förmågan att överliva motparter. Bedrägeri är uppenbartligen en grundläggande mänsklig adaptation.

Konsten att lura andra är inte okomplicerad, eftersom *Homo sapiens* i självbevarelse utvecklat mycket subtila mekanismer för att avslöja bedrägeri hos andra artmedlemmar. Det är svårt att ljuga avsiktligt och medvetet på ett trovärdigt sätt. Den yttersta formen av bedrägeri är självbedrägeri, och denna artspecifika talang genomsyrar också alla mänskliga ideologier och moralsystem. Det hänsynslösa strävandet i egennyttans tjänst döjs rutinmässigt under till föga förpliktande filantropiska och altruistiska deklamationer, som gör intryck i samma mån som de är genuint kända av talaren. Vilka talar väl vackrare om internationell solidaritet än de som har sin utkomst av professionell hjälperksamhet?

Sociobiologin är ett dödligt hot mot alla som lever av retorisk dimbildning. På ett mer fundamentalt plan upplevs dess enorma potential för demystifikation av mänskligt beteende som ett hot mot vår amour propre. Det yttersta helgerånet är att den åminstone till viss del kan förklara vårt beteende utan hänvisning till vad vi tänker, tror och anser. Hela idén om att människan är förklarlig och förutsägbar är antagligen förhatlig. Att vara begriplig är i viss mån att vara reducerad. E. O. Wilson avslutar *Sociobiology* med följande citat av Camus: "Människan känner sig hemma i en värld som hon kan förklara, om också på svaga grunder. Däremot blir hon en främling i tillvaron, om den plöjsligt berövas alla illusioner och hållpunkter. Denna landsflykt är utan återvändo, eftersom den inte rymmer några minnen från ett övergivet hem eller något hopp om ett förlovat land." (*Myten*

om *Sisyfos*.) Han tillägger hoppfullt: "This, unfortunately, is true. But we still have another hundred years."

Det går inte att förneka att det reduktionistiska perspektivet har vissa likheter med Machbeths "Life is a tale told by an idiot, full of sound and fury, signifying nothing". I en sociobiologisk version: "If the complex patterns of cooperation and conflict that we term societies, are ultimately reducible to blobs of protoplasm jostling to press on genes, then our fanciful ideological superstructures, including our scientific structures, must appear rather silly." (van den Berghe och D. Barash, *Inclusive Fitness and Family Structure*, 1977.)

Men denna nihilistiska isfläkt är återigen inget speciellt utmärkande för sociobiologin. Fysikern och Nobelpristagaren Steven Weinberg uttrycker samma leda inför hela kosmos: "The more the universe seems comprehensible, the more it seems pointless", men han rycker upp sig och slutar med ett quand même: "The effort to understand the universe is one of the very few things that lifts human life a little above the level of farce, and gives it some of the grace of tragedy" (*The First Three Minutes*, 1977), en heroisk parafras på Hazlitts arroganta "the universe if good for nothing else, is a fine subject for speculation".

De mysiga kosmologiernas tid är ohjälpligt förbi. Det är svårt att förstå hur välinformerade personer utan mauvaise foi kan sätta sin tro till ett påstående som "übern Sternenzelt / muss ein lieber Vater wohnen". Vad vi gör av vårt absurda predikament är väl snarast en temperamentsfråga. Bertrand Russells sväger L. P. Smith föredrog sitt universum "as immense, grim, icy and pitiless as possible". Av det förhållandet att det är som det är följer inget logiskt bindande tvång att vare sig skratta eller gråta. Kontinentala filosofer har hemsökts av den allmänna intighetens logiska chinnärer och tillbringar ångestfyllda dagar omgivna av köttätande kor, republikanska monarker, kylskåp fyllda av obefintligt smör och frånvarande elefanter. Den logiska huvudvärk som plågar dessa nullofila filosofer botas antagligen bäst med det gamla knepet att avskilja huvudet från kroppen. I sina mer "positiva" aspekter förföljer "das Nichts" filosofer som Heidegger⁸⁶, Tillich och Sartre och försorakar illamående och skrivklåda. Anglosaxiska tänkare betraktar sina ångestdrivna kolleger på andra sidan Kanalen med den känslökalla munterhet som kan förväntas

av krämare.

Ett vackert exempel på denna frivola inställning inför den allsidiga befängdheten bildar slutraderna i T. Nagels essä om "det absurda":

... if a sense of the absurd is a way of perceiving our true situation (even though the situation is not absurd until the perception arises), then what reason can we have to resent and escape it? Like the capacity for epistemological scepticism, it results from our human limitations. It need not be a matter of agony unless we make it so. Nor need it evoke defiant contempt of fate that allows us to feel brave or proud. Such dramatics, even if carried on in private, betray a failure to appreciate the cosmic unimportance of the situation. If *sub specie aeternitatis* there is no reason to believe that anything matters, then that does not matter either, and we can approach our absurd lives with irony instead of heroism and despair. (*Mortal Questions*, 1979.)

PS

Det är drygt 100 år sedan Charles Darwin (12/2 1809—19/4 1882) dog, vilket understryker utsagan — 100 år utan Darwin är *mer* än nog!